

کتاب «مثل یوسف پیامبر(ع)» منتشر شد

به همت انتشارات به‌نشر، کتاب «مثل یوسف پیامبر(ع)» نوشته ک‌لر ژوبرت با مفهوم غیبت امام‌زمان(عج) منتشر شد. به گزارش آستان نبوز، این اثر دومین جلد از مجموعه داستان‌های «مهربان‌ترین پدر» محسوب می‌شود که به‌زبانی ساده و داستانی، به توضیح مفهوم و فلسفه غیبت امام

میراث

آغاز مرمت ایوان ساعت و ایوان تلگراف‌خانه دو نماد تاریخی در حرم مطهر رضوی

ایوان‌ها دوباره جان می‌گیرند

اللهه ضمیری | در امتداد تلاش‌های مستمر برای صیانت از میراث معماری اسلامی ایرانی حرم مطهر رضوی، سازمان عمران و توسعه حرم مطهر رضوی بار دیگر گام مهمی در مسیر احیای هویت تاریخی حرم مطهر امام رضا(ع) برداشته است. این‌بار، ایوان ساعت در صحن انقلاب و ایوان تلگراف‌خانه در صحن آزادی، دو نماد برجسته و خاطرانگیز، میزبان داربست‌هایی شده‌اند که نوید آغاز فصلی تازه از مرمت و بازآفرینی رمی دهند. فصلی که به حفظ زیبایی‌های بصری این فضاها می‌انجامد و قصه‌هایی از ایمان، تاریخ و هنر را زنده نگه می‌دارد.

بازآفرینی هویت تاریخی

در آغاز عملیات مرمت ایوان ساعت و ایوان تلگراف‌خانه، نصب داربست‌ها در بدنه و طاق ایوان‌ها، تنها شروع راهی است که به استحکامبخشی، بازسازی تزئینات آسیب‌دیده و احیای جلوه‌های اصیل معماری اسلامی ایرانی ختم می‌شود. این پروژه، ادامه‌ای است بر طرح‌های پیشین مرمتی در صحن انقلاب و مسجد گوهرشاد؛ طرح‌هایی که هدفشان حفظ اصالت و جلوه‌گیری از فراسای تدریجی آثار تاریخی حرم مطهر است. در این مسیر، کارشناسان مرمت و هنرهای سنتی با دقت و ظرافت، بخش‌های آسیب‌دیده کاشی‌کاری، کتیبه‌ها و مقرنس‌ها را بازسازی خواهند کرد، بی‌آنکه خللی در روند زیارت زائران ایجاد شود. برنامه‌ریزی دقیق برای اجرای عملیات در ساعات و بخش‌هایی خاص، تضمین‌کننده تداوم فضای معنوی و آرامش حرم مطهر خواهد بود.

ایوان ساعت، یکی از شاخص‌ترین نشانه‌های صحن انقلاب، علاوه بر جلوه‌هنری، حامل داستانی از ایمان و نذر است. این برج هشت‌ضلعی، با چهار طبقه و گنبد فروزیه‌ای خود، در دهه ۲۰ شمسی ساخته شد و از همان ابتدا با کاشی‌های معرق رنگارنگ، چشم‌نواز زائران بود. تاریخچه این ساعت به سال ۱۳۴۴ بازمی‌گردد؛ زمانی که عبدالحسین معاون، در مواجهه با بیماری سخت درمان، نذر کرد در صورت شفای خود، ساعتی شایسته برای صحن انقلاب تهیه کند. پس از بهبودی، این نذر تحقق یافت و ساعتی منحصر به‌فرد از سوییس خریداری و به آستان قدس رضوی اهدا شد. ساعت پس از انتقال از هامبورگ به خرمشهر و سپس تهران، در اسفند ۱۳۳۳ به مشهد رسید و توسط محمدحسین صالحی نصب شد. این برج برخلاف مناره‌های دیگر حرم مطهر، با طراحی هشت‌ضلعی خود، نمادی از نوآوری در معماری مذهبی به‌شمار می‌رود.

روایتی از قاجار تا امروز

در ضلع شمالی صحن نو، ایوانی با عرض ۷، طول ۱۷ و ارتفاع ۲۰ متر قرار دارد که به ایوان تلگراف‌خانه شهرت یافته است. دلیل این نام‌گذاری، مجاورت آن با ساختمان تلگراف‌خانه و سپس مخابرات حرم مطهر رضوی است. این ایوان، یکی از شاهکارهای هنری دوره قاجار محسوب می‌شود و ساخت آن از زمان فتحعلی‌شاه تا ناصرالدین‌شاه، حدود ۶۰ سال به طول انجامید. کتیبه‌های این ایوان با خط نستعلیق و زمینه لاجوردی، از زیباترین نمونه‌های خوشنویسی در حرم مطهر رضوی هستند. در واقعه نوروز ۱۲۹۱ خورشیدی، زمانی که حرم منور رضوی به توپ بسته شد، ایوان تلگراف‌خانه از سمت بیرونی آسیب فراوانی دید و نمای آجری آن فرو ریخت. تعمیرات اولیه چندان مؤثر نبود تا اینکه در زمان نیابت تولیت محمودلی اسدی، نمای بیرونی دوباره آجرچینی شد. اما کاشی‌کاری آن تا سال ۱۳۳۴ انجام نشد. در سال ۱۳۴۱ با آغاز نیابت تولیت سیدجلال‌الدین تهرانی، کاشی‌کاری نمای بیرونی آغاز شد. کتیبه‌های جدید با خط محمدحسن رضوان نوشته شد و تصویری از گنبد طلای حرم مطهر رضوی، با تاریخ ۱۳۸۲ قمری، بالای در ورودی نصب شد. اثری که هنوز هم در همان محل خودنمایی می‌کند. کتیبه‌های ایوان تلگراف‌خانه به خط نستعلیق و رنگ‌های متضاد سفید و لاجوردی حامل پیام‌هایی از دوره‌های مختلف تاریخی‌اند. این کتیبه‌ها، به‌ویژه آن‌هایی که توسط محمدحسن رضوان نگاشته شده‌اند، از نظر زیبایی‌شناسی و دقت در اجرا در زمره بهترین آثار خوشنویسی حرم منور رضوی قرار دارند. مرمت این کتیبه‌ها بخشی مهم از عملیات جاری است؛ چرا که حفظ خط و رنگ آن‌ها، به معنای حفظ بخشی از حافظه تاریخی حرم مطهر است.

هنر مرمت؛ تلفیق دانش، تجربه و عشق

مرمت آثار تاریخی، ترکیبی است از دانش معماری، شناخت مصالح سنتی، درک زیبایی‌شناسی و عشق به میراث فرهنگی. در پروژه مرمت ایوان ساعت و ایوان تلگراف‌خانه، کارشناسان هنرهای سنتی با بهره‌گیری از تجربیات پیشین، به بازسازی بخش‌هایی می‌پردازند که در گذر زمان آسیب دیده‌اند. استفاده از مصالح همخوان با بافت تاریخی، توجه به اصالت رنگ‌ها و فرم‌ها و حفظ روح معماری اسلامی ایرانی، از جمله اصولی است که در این پروژه رعایت می‌شود. این مرمت‌ها، به زیبایی بصری فضا می‌افزایند و به زائران این امکان را می‌دهند که در فضایی اصیل و تاریخی، تجربه‌ای معنوی و عمیق داشته باشند. مرمت ایوان ساعت و ایوان تلگراف‌خانه توسط سازمان عمران و توسعه حرم مطهر رضوی، بخشی از برنامه گسترده‌ای است که هدف آن، صیانت از میراث تاریخی و معماری حرم مطهر برای نسل‌های آینده است. این اقدام، نه تنها به حفظ زیبایی‌های هنری و معماری کمک می‌کند، بلکه به انتقال ارزش‌های فرهنگی، دینی و تاریخی به آیندگان نیز می‌انجامد. در جهانی که سرعت تغییرات زیاد است، حفظ چنین فضاهایی، به معنای حفظ ریشه‌ها و هویت ملی و دینی است. با آغاز عملیات مرمت ایوان ساعت و ایوان تلگراف‌خانه، فصلی تازه در روایت حرم مطهر رضوی گشوده شده است؛ فصلی که در آن، گذشته با حال پیوند می‌خورد و زیبایی‌های تاریخی، با داستان هنرمندان امروز، جان تازه‌ای می‌گیرند. این مرمت‌ها، علاوه بر پرداختن به بازسازی فیزیکی فضاهای بازآفرینی روح و معنا در دل صحن‌ها کمک می‌کنند. حرم منور رضوی، همچنان زنده و پویا، با حفظ اصالت و شکوه خود، میزبان دل‌هایی است که از سراسر جهان برای زیارت و آرامش به آن پناه می‌آورند.

زمان(عج) برای کودکان می‌پردازد. نویسنده در این کتاب با الهام از حدیثی از امام صادق(ع)، دلایل غیبت را در قالب داستانی شیرین و روان برای کودکان بازگو کرده است. کلر ژوبرت، نویسنده و تصویرگر فرانسوی‌الصل، به یکی از نویسندگان نام‌آشنا و تأثیرگذار در عرصه ادبیات دینی کودک تبدیل شده است، او به‌طور تخصصی در حوزه ادبیات دینی کودک قلم می‌زند و با قلم

ساده و تصویرگری‌های جذاب‌بش، مفاهیم عمیق اسلامی را به زبان کودکان بیان می‌کند. از جمله شاخص‌ترین آثار ژوبرت می‌توان به مجموعه‌های هشت جلدی «یک داستان تخیلی با مفهوم قرآنی»، مجموعه چهار جلدی «داستان‌های شکر خدا»، «یک داستان دنباله‌دار»، «مثل یوسف پیامبر(ع)»، «مجموعه چهار جلدی «داستان‌های پاپایا» و «دوست عجیب»

دگرگونی‌های هنر قرآن‌نگاری در دوره سلجوقی

صفحات زرین یک عصر

سلجوقی «به زیبایی به بررسی همین دگرگونی‌های هنری و معنوی در نگارش قرآن این دوره پرداخته‌اند که در ادامه به مواردی از آن اشاره می‌کنیم.

■ کاغذ، وارث پوست در کتابت قرآن

پیش از آنکه کاغذ جای خود را در جهان کتابت باز کند، پوست آهو و بز، میزبان نگارش آیات قرآن می‌شدند؛ صفحاتی طبیعی، اما سنگین و گرانه‌قیمت که تولید آن‌ها زمان‌بر و محدود بود. اما با گذر زمان و پا نهادن به قرن پنجم هجری، فصل جدیدی از کتابت نسخ خطی رقم خورد و به تدریج، کاغذ جایگزین پوست شد. از دل بررسی نسخه‌های خطی موجود در گنجینه آستان قدس رضوی می‌توان این تغییر را به‌روشنی لمس کرد. یکی از نمونه‌های درخشان این تحول، کاغذ سمرقندی است؛ کاغذی نرم و لطیف با سطحی صاف و جذب‌کننده مرکب، بی‌آنکه از پشت صفحه نشانی از آن باقی بماند یا برجستگی‌ای زیر انگشت حس شود.

قرآن‌هایی که به‌دست کاتبانی چون ابوالقاسم بن احمد بن علی خطیب و ابوعلی بن حسن بن خطیب در قرن ششم هجری کتابت‌شده‌اند، نمونه‌هایی از همین تحولات هستند. جالب آنکه خاستگاه این نوع کاغذ به نیمه نخست قرن دوم هجری و به دستان اسیران چینی در سمرقند بازمی‌گردد؛ آن‌گاه که برای نخستین بار در جهان اسلام، صنعت کاغذسازی جان گرفت و «کاغذ سمرقندی» تولید شد؛ کاغذی نخودی‌رنگ که تا قرون نهم و دهم، در میان کاتبان مسلمان رایج بود.

اما سمرقندی تنها کاغذ رایج آن دوره نبود. «کاغذ بغدادی» با جنسی مشابه اما ویژگی‌هایی متفاوت نیز در کتابت قرآن مورد استفاده قرار می‌گرفت. مرکب روی این کاغذ حالتی برجسته داشت و رد آن از پشت صفحه به‌وضوح دیده می‌شد؛ گویی واژه‌ها، نه فقط خوانده، که لمس نیز می‌شدند.

نوع دیگری از کاغذ، «کاغذ شامی» نام داشت. برخلاف سمرقندی، این کاغذ تیره‌فام، خشک و کم‌انعطاف بود و مرکب را در خود نمی‌کشید. هرچند گاهی سفید، شفاف و نرم نیز دیده می‌شد، اما عمدتاً به خاطر زادگاهش (طرابلس شام) نام «شامی» را بر خود داشت. ضخامت این کاغذ اندکی کمتر از سمرقندی بود، اما در ظاهر، شباهت‌هایی میانشان دیده می‌شد.

اما آخرین و ماندگارترین گونه، کاغذ خانبالغ یا همان

کاغذ چینی؛ کاغذی با لبه‌هایی تیز و برنده که در برابر رطوبت رفتاری عجیب داشت؛ نخست می‌پذیرفت، اما پس از خشک شدن، چروک‌هایی بر آن می‌ننشست که ظاهرش را چون پوست می‌کرد. این کاغذ، ضخیم، مستحکم و اغلب به رنگحنایی بود و بیشترین کاربرد را در نسخه‌نویسی‌های فارسی و عربی داشت. ساخت آن در خنبالغ (پکن امروزی) صورت می‌گرفت، اما راهش را تا دل ایران و جهان اسلام باز کرد. بافت این کاغذ اگرچه کاملاً منسجم نبود، اما کیفیت بالایش آن را به برگزیده‌ترین ابزار کاتبان تبدیل کرد.

■ نقوش و آرایه‌های تذهیب؛

جلوه‌ای فاخر در مصحف‌های سلجوقی

در دل صفحات مصحف‌های دوره سلجوقیان، رنگ‌هایی همچون زرین طلا، لاجورد کبود، شنگرف آتشین، ارغوانی دلنشین، زرد گرم، قهوه‌ای خاکی و سبز زنده، همنشینی داشتند تا روحی تازه و رمقی خاص به این آثار مقدس ببخشند. در این عصر درخشان، رنگ‌رز که اغلب به‌صورت ورق طلا بود، چون گندمزاری زمینه صفحه را می‌پوشاند و دیگر رنگ‌ها به شکلی استادانه و دلپذیر بر فراز آن جای می‌گرفتند.

نقوش و آرایه‌های هنری، اغلب با خطوط آبی لاجوردی محصور می‌شدند؛ گویی حاشیه‌های آبی‌رنگ، همچون حصاری آسمانی، آن نگارش‌های نورانی را محافظت می‌کردند. فضایی پیرامون کتیبه‌ها نیز با طرح‌های مضرّس (دندان‌دار) و نقش‌های شجری، جلوه‌ای طبیعی و زنده به خود می‌گرفت؛ شکوفه‌ها و شاخه‌هایی که گویی نفس طبیعت را به دل صفحات آورده بودند.

این هنر تزئین به مرزهای صفحه محدود نماند؛ لوح‌های مذهبی و مرصع با نشان‌های شجری متصل، در برگ‌های ظهیریه نسخه‌ها، یعنی پشت نخستین برگ‌های خطی، نقش بستند. ابتدای آیات قرآن و جزوه‌های قرآنی نیز با سرلوح‌ها و لوح‌های مذهب، همراه با دایره‌یاسه‌نشان شجری به

اشاره کرد که توسط انتشارات به‌نشر (وابسته به آستان قدس رضوی) منتشر و در جشنواره‌های کتاب رشد و جایزه کتاب سال شهید حبیب غنی‌پور برگزیده شده‌اند. کتاب ۲۴ صفحه‌ای «مثل یوسف پیامبر(ع)» به‌صورت دوزبانه (فارسی و انگلیسی) و در قطع رحلی منتشر شده تا فرصتی برای آشنایی بیشتر کودکان با امام زمان(عج) فراهم آرد.

یکشنبه ۱۶ شهریور ۱۴۰۴ | ۱۴ ربيع الاول ۱۴۴۷ | ۱۳ سپتامبر ۲۰۲۵ | سال سی و هشتم | شماره ۱۰۲۴۵ | **WWW.QUDSONLINE.IR**

شکلی خیره‌کننده مزین می‌شدند.

گل‌های زرین چندبر، گوی‌های زرین اخترنما و نقش‌های کوچک مشبک، همراه با نشان‌دوایر متداخل که شماره‌آیه در آن به‌خط کوفی تزئینی کتابت‌شده بود، به‌عنوان علائمی رایج برای پایان آیات به‌کار می‌رفتند؛ نمادهایی که هر کدام با دقت و ظرافتی بی‌مانند، مسیر خوانش قرآن را هدایت می‌کردند. شرح آیات نیز با نقوشی باشکوه، شامل خمس (۵ آیه)، عشر (۱۰ آیه)، سجده و تحزیب، به جلوه‌ای چشم‌نواز مزین می‌شد. سرسوره‌ها نیز در قرون پنجم و ششم هجری، به شکل کتیبه‌دار درآمدند؛ چنان‌که گویی هر سوره با تاجی هنری بر سر، در میان صفحات می‌درخشید. اما یکی دیگر از تفاوت‌های برجسته این دوره نسبت به قرون پیشین، تغییر در قطع اوراق قرآن بود. پیش از سلجوقیان، به دلیل ارتفاع کم خطوط، کاغذهایی با قطع بیاض مرسوم بود؛ اما با رواج خطوط کوفی شرقی، نسخ، ثلث و محقق در اواخر قرن چهارم هجری، حروف به کشیدگی عمودی بیشتری «دست یافتند و تعداد سطور افزایش یافت. نتیجه این تحول، تغییر شکل قطع صفحات قرآن به صورت عمودی بود. شیوه‌ای که تا امروز نیز همچنان پابرجاست و زمینه‌ساز گسترش و غنای بیشتر تزئینات در مصاحف شده است.

نیم‌نگاهی به یک اثر هنری نفیس مربوط به رسول اکرم(ص) موجود در اداره ذخایر و نفایس آستان قدس رضوی

اثری به سبک «تابلوخط گلزار» در توصیف پیامبر رحمت

صحن انقلاب

تهران

بیانگر آن است ریشه‌های فرمی این گونه خوشنویسی به سده‌های پیش از قاجار بازمی‌گردد. وجود نمونه‌های متعدد گلزار در قالب تئوبی‌های ته‌آجری با کلوک‌بندهار در تزئینات معماری دوره سلجوقی و ایلخانی، قدمت استفاده از آن را حداقل تا اوایل قرن ششم ه.ق می‌برد. این شیوه تزئین در کتیبه‌های کوفی گوشه‌دار مورد استفاده قرار گرفته و شامل نقش مایه‌های هندسی، گیاهی و نوشتاری است.

■ **شبهه خط گلزار در این اثر هنری اشاره کردید؛ لطفاً در این زمینه هم توضیح دهید.**

خط گلزار، یکی از شیوه‌های تفننی خوشنویسی است. این خط به «نقاشی خط» بسیار نزدیک بوده و درواقع، پایه آن به‌شمار می‌رود. در این گونه آثار، تا آنجا که پیچ و خم‌های خط اجازه می‌دهد، درون خط اغلب با تصاویر گیاهی و گاه حیوانی و انسانی آرایش می‌شود. این خط را می‌توان در خطوط مختلف اجرا کرد، اما این کار در خط نستعلیق بیشتر انجام می‌شده است. پیش از آنکه خط مورد نظر را خوشنویسی کنند، آن را طراحی کرده و ترکیب می‌زنند. این طراحی‌ها با توجه به روش‌های مرسوم‌ی چون نقاشی، گل و مرغ و دیگر آرایه‌های تزئینی در قسمت سواد (سیاهی) خط اجرا می‌شوند. بیشترین آثاری که بدین شیوه خلق شده، متعلق به اواخر دوره قاجار است. با این حال، شواهد و نمونه‌های تاریخی خط گلزار، یکی از شیوه‌های فرمی این گونه خوشنویسی به سده‌های پیش از قاجار بازمی‌گردد. وجود نمونه‌های متعدد گلزار در قالب تئوبی‌های ته‌آجری با کلوک‌بندهار در تزئینات معماری دوره سلجوقی و ایلخانی، قدمت استفاده از آن را حداقل تا اوایل قرن ششم ه.ق می‌برد. این شیوه تزئین در کتیبه‌های کوفی گوشه‌دار مورد استفاده قرار گرفته و شامل نقش مایه‌های هندسی، گیاهی و نوشتاری است.

■ **استفاده از این روش در تذهیب آثار هنری و... چگونه بوده است؟**

این گونه به نظر می‌رسد که نخستین آثار فن گلزار در خوشنویسی به منزله بخشی از مهارت کار تذهیب

پیش رفته است. از قرن سیزدهم هجری، نقوش پیکره‌ها با موضوعیت مذهبی و اعتقادی به شیوه گلزار افزوده شد. اوج تنوع نقوش و نگاره‌ها در این زمینه را در دوره قاجار به‌شاهد هستیم که به صورت رنگی و با پردازش و پرداخت‌های بسیار ظریف انجام شده است. از اواخر قرن چهاردهم هجری، نقوش کم‌کم با واقع‌گرایی وارده از غرب، آمیخته و رنگ و بوی اروپایی گرفت و از نور و پردازش بیشتری بهره‌مند شد. در سال‌های اخیر نقوش گلزار دستخوش تغییرات متعددی شده و فقط برای بر کردن فضای سیاه کلمات با گل‌های ختایی و اسلیمی به کار رفته است.

هنرمندان روش گلزار با گل‌های تذهیب و اسلیمی، گل و بوته، گل و مرغ، نقوش جانوری – اساطیری، نقوش انسانی و روایات مذهبی، آرازمگاه‌ها

و خوشنویسی درون خطوط را مزین می‌کردند، ضمن اینکه این نقوش در

چهارگروه مذهبی، باستانی، ادبی و درباری دسته‌بندی می‌شوند. از آستانان برجسته خط گلزار می‌توان اشخاصی همچون محمود زین‌الدین، محمدباقر زرین قلم، اسماعیل جلایر، محمد کاظم، محمد صادق، محمدعلی، عباس بن‌صبور، حسن زرین قلم، شیخ علی سکاک و محمدعلی خیارچی را نام برد.

